

KAPITEL 10 / CHAPTER 10 ¹⁰
FAMINE OR HOLODOMOR: OPINION OF THE EVENTS OF 1932-1934 IN SOVIET BELARUS IN MODERN BELARUSIAN HISTORIOGRAPHY
DOI: 10.30890/2709-2313.2024-32-00-028

Вступ.

Історія Великого голоду в СРСР 1932–1933 років залишається актуальним полем наукового та суспільного осмислення, позаяк події цієї трагедії впливають і на сучасний світ, надаючи гіркий історичний урок людству. Як наголошували провідні дослідники теми, зокрема, італійський А. Граціозі, розуміння європейської історії ХХ століття буде неповним без осмислення подій Великого голоду в СРСР 1930-х років і насамперед – на українських землях. Прихована у радянський період правда про штучний голод стала важливою складовою історичної пам'яті та надала імпульс державному самовизначенню народів СРСР, які зазнали цього сталінського «нищівного удару» по селянству. У світі триває наукова дискусія між адептами функціональної (в силу обставин) версії тлумачення причин голоду в Україні та прибічниками концепції інтенціональної (навмисної) версії Голодомору – геноциду українського народу. Натомість історики Російській Федерації (далі – РФ) і Білорусі, де встановлено тоталітарні режими, майже одноставно, тлумачать Великий голод в СРСР на початку 1930-х років як загальну трагедію радянських народів. Хоча навмисний характер голоду до сьогодні офіційно заперечується, частина білоруських дослідників, здебільшого з табору еміграції, вважає, що селянство радянської Білорусі також зазнало геноциду засобом Голодомору. Відтак назріла потреба представлення всього концептуального спектру інтерпретацій білоруськими дослідниками теми голоду 1932–1934 років та історіографічного аналізу їх розробок.

---

¹⁰*Authors: Gudz Viktor Vasyliovych*

10.1. Стан історіографічної розробки теми та дослідницькі завдання

Аналіз комплексу публікацій, пов'язаних з історією голоду 1930-х років у Білоруській СРР виявив лише поодинокі історіографічні розробки цієї теми, що пояснюється, передусім відносно невеликою кількістю конкретно-історичних досліджень цього явища. Поодинокі дослідження історії голоду в БСРР проводилося не тільки білоруським, й іншими науковцями, але їм бракувало архівних матеріалів.

В. Гудзь і О. Боряк пояснили історіографічну ситуацію таким чином: «Російські та зарубіжні прибічники теорії модернізації розглядають голод 1932–33 рр. як результат хлібозаготівель в зернових регіонах СРСР, оминаючи «картопляну» Білорусь. Українські дослідники зазвичай оминають увагою сусідню республіку, бо зосереджені на доказах унікальності Голодомору в УСРР» [7, с. 22]. Дійсно, В. Гудзь і О. Боряк станом на 2020 рік виявили огляди досліджень Великого голоду на теренах Білорусі лише у синтетичних працях В. Кондрашина (РФ) [11, с. 27] і В. Гудзя [5, с. 940–943]. Російський історик-політик відомий тим, що інструктував своїх колег щодо вибору документів про голод з наголосом на його універсальність для всього СРСР, «без акценту на Україну», тож вважає, що білоруські студії вказують на загальносоюзний голод. Обидва науковці, зважаючи на невелику кількість білоруських студій голоду 1932–1933 рр. та близькість методологічних підходів дослідників РФ і Білорусі розглянули їх сукупно з російською історіографією. Позаяк невелика за обсягом стаття істориків В. Кахновіча (Мінськ) та Г. Гончарука (Одеса) не відповідає за змістом її «голодоморній» назві і охоплює всі голодівки в Білорусі та за її межами від початку нової ери по 1947 рік, то історіографічне дослідження теми у статті В. Гудзем і О. Боряк наразі залишається найбільш предметним.

Проте згадані українські історики здійснили комплексний аналіз білоруських дослідників голоду 1932–1934 рр. в цій республіці, не акцентуючи увагу на термінології останніх та визначенні ними причинно-наслідкових зв'язків, що складає мету чинного дослідження.

У зв'язку з цим **метою** чинного дослідження є аналіз поглядів білоруських дослідників на причини і наслідки голоду в БСРР на початку 1930-х років та визначень ними характеру цього явища.

Методологічну основу роботи складає комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Йдеться, насамперед, про методи об'єктивності, системності, аналізу і синтезу, історіографічний, історико-порівняльний, контент-аналізу.

10.2. Прорадянські інтерпретації історії голоду 1930-х років в Білорусі

Наразі в Республіці Білорусь панує прорадянська парадигма пояснення причин голоду 1930-х років помилками колективізації, господарською дезорганізацією села, неврожаєм та применшення його наслідків, що утвердилася після референдуму, організованого 1995 року президентом О. Лукашенком для підтримки свого політичного курсу. Здебільшого голод, що погубив десятки тисяч білорусів, згадується тільки побіжно, а його причини замовчуються, зокрема, в системі освіти У деяких посібниках причини голоду пояснюються лише перегинами колективізації, «помилки в економічній політиці» [17, с. 235].

Крім виправдання голоду об'єктивними причинами, і в академічній і в навчальній літературі застосовується метод замовчування цієї трагедії білоруського села. Так у синтезному дослідженні з історії радянського селянства А. Сорокіна, опублікованому через 75 років після Великого голоду [30], переважає схвалення більшовицької політики масової колективізації в республіці, виправдання застосування владою економічного та правового примусу до селянства. Водночас замовчується «закон про 5 колосків» і його наслідки, згубна практика «чорних дощок» та й факт голоду 1932–1933 рр. загалом.

Практика замовчування найбільш очевидна з аналізу дидактичної

літератури з історії, продюкованої білоруськими викладачами. Часто виявляє розповіді. Наприклад, посібники та підручники столичних істориків, як правило, містять підрозділи про індустріалізацію, колективізацію та, подекуди, розкуркулення. Водночас навіть студенти класичного державного університету не знайдуть навіть згадки про голод на початку 1930-х рр. в радянській Білорусі у посібнику з історії своїх викладачів [13]. У кращому разі трагедія селянства згадується одним реченням без аналізу причин: «У країні виник голод, загострилася продовольча проблема» [21, с. 95].

Поряд із замовчуванням голоду, в білоруському освітньо-науковому просторі присутня апологетика колективізації та радянського ладу, продемонстрована авторським колективом викладачів під керівництвом Є. Новіка (Мінськ), чий підручник рекомендовано всім вишам республіки [18, с. 340–346]. У спеціальному виданні «Полемічні матеріали» за редакцією Є. Новіка [19], покликаному утвердити концепцію «державного соціалізму», піддані критиці так звані «свідомі» білоруські історики, в тому числі і за визнання ними штучного голоду в республіці. Професор П. Петріков, який виклав постулати офіційної лінії білоруського режиму піддав критиці «націонал-радикальну» концепцію Білорусі, закладену на початку 1990-х років тодішнім керівництвом Інституту історії НАН Білорусі М. Костюком і М. Бічом та їх ідеї деполітизувати, деідеологізувати і департизувати історію Білорусі [21, с. 8–22].

Прикладом карикатурної апологетики сталінського тоталітарного режиму стала псевдонаукова творчість особисто протегованого О. Лукашенком його колишнього викладача Я. Трещенка, чії «Історіографічні відступи» вміщені після кожного розділу посібника науковців Могилівського держуніверситету ім. А. О. Кулешова [30]. Зокрема, коментуючи репресії та розкуркулення Я. Трещенок заперечив вину сталінського тоталітарного режиму: «Серйозні історики давно залишили казочку про нещасні народи, замордовані своїми нещасними правителями. ... Самим народом в ім'я комуністичної утопії знищувалися «як клас» цілі стани» [31, с. 214-215].

Крізь призму комуністичної ідеології розглянув фаховий історик

В. Єгоричев, який виправдовує дії Сталіна і різко критикує «фальсифікаторів-голодоморників» за те, що вони не бачать причин «біди» 1932–1933 рр.: незавершеність колективізації, непогода, помилки на місцях. селянський саботаж [4, с. 5]. На спростування намірів вчинення Голодомору В. Єгоричев наводить факт допомоги голодуючим з лютого 1933 р., але замовчує, що влада спершу відібрала все зерно, а тоді позичала його лише колгоспам для забезпечення посівної і «виховання» одноосібників.

У білоруському інформаційному просторі присутні також пропагандистські і ксенофобські писання про Великий голод 1930х років, як-от політолога Ю. Шевцова, присутні вже в анотації його книжки: «Є реальний масовий голод початку 30-х років, частина страшної історії сталінського розкуркулення – тобто розселення Радянської Росії. І є (нацистський, по суті) міф про голодомор, підстроєний нібито «москалями» заради винищення українців» [32]. Ю. Шевцов намагається звести причини голоду до розселення, розкрадання врожаю, але замовчує продовольчі реквізиції, «чорні дошки» і блокаду України. Зрештою, мінський пропагандист російських та радянських догматів не зумів підтвердити їх ні логікою, ні фактами.

10.3. Наукові рецепції на причини голоду 1932-1934 рр. в радянській Білорусі

На тлі ідеологізованих публікацій «придворного» та компартійного авторства викликає повагу позиція тих істориків, котрі намагалися дотримуватися наукової об'єктивності.

Першими в республіці штучний характер доводили вчені Інституту історії Академії Наук Білорусі О. Врублевський та Т. Протько. Науковці охарактеризували у своїй монографії політику хлібозаготівель, супроводжувану арештами, конфіскаціями, депортаціями, як один із засобів нищення селянства, встановивши, що тільки у 1933–1934 рр. за сталінським законом «про п'ять

колосків» у Білорусі було засуджено понад 10 тис. осіб [34. С. 65].

Загалом об'єктивної оцінки колективізації і Великого голоду дотрималися також автори 5-го тому академічного видання за редакцією М. Костюка [9]. Науковці констатували, що в Україні і Білорусі за рік до липня 1932 р. запаси харчового зерна скоротилися відповідно у 3 і 2 рази. Але Москва замість вдоволення прохань про допомогу вимагала додаткових заготівель [9, с. 293–294]. На думку авторів, до голоду призвела прискорена колективізація, розкуркулення, господарські негаразди, неврожай і продовольча кризи через «некеровану» заготівельну політику. Історики наголосили, що голод найбільше вразив південну Білорусь, зокрема, Сльський, Наровлянський, Пуховицький райони, а в Гомельському районі у 45 з 93 колгоспів зафіксована смертність від голоду [9, с. 283]. Проте автори припускають сотні жертв голоду у цих районах, не переймаючись підрахунками в масштабах республіки.

Грунтовно проаналізовано політику розселяння білоруського села, виснаження його держпоставками і податками у праці академіка-економіста Г. Лича [15]. Науковець зосередився найперше, на соціально-економічних причинах продовольчої і аграрної кризи на початку 30-х років, наслідках масової колективізації та «розкуркулювання». Водночас причинами голоду названо мізерну оплату трудоднів та нав'язані республіці з Кремля надмірні держзаготівлі.

М. Матюшевська (Могилів), крім об'єктивних факторів, також окреслила у своєму розділі посібника деякі суб'єктивні причини голоду у південно-східній Білорусі, нагадавши: «Замість допомоги голодуючим уряд СРСР, не припиняючи поставок зерна за кордон, приступив до жорстокіших репресивних заходів проти селянства [32, с. 201].

Мінські історики І. Ковкель та Е. Ярмусик наголосили на завищенні владою планів хлібозаготівель і держпоставчань, на хибності оплати трудоднів за залишковим принципом: «В результаті в країні і в республіці почався голод. За оцінкою самого Сталіна, в 1933 році в країні голодували 20 – 30 мільйонів чоловік» [10, с. 403].

Перше спеціальне дослідження історії голоду 1930-х років у БСРР здійснила білоруська емігрантка, професорка Європейського гуманітарного університету І. Романова. опубліковане в журналі «Спадщина» [23]. Дослідниця встановила, що перші звістки про голод в Білорусі зафіксовані в Туровському районі з літа 1932 р., а влітку 1933 р. такі сигнали в Мінськ набрали масового характеру. Зокрема, повідомлялося, що з 4,2 тис. сімей 68 колгоспів, що обслуговувалися Климовицькою МТС Могилівської обл., 3 тис. сімей не мали продовольства [23, с. 84]. Замість допомоги голодуючим, центральна влада під личиною «хлібозаготівель» розв'язала терористичну кампанію: з конфіскаціями, арештами, депортаціями. Вже з березня 1932 р. в Білорусі практикувалися «чорні дошки» з відповідною блокадою, вилученням запасів з магазинів, заборонаю торгівлі, закриттям млинів тощо. Така практика, за даними білоруської дослідниці, тривала навіть у першій половині 1934 р. Так за, документами з Національного архіву Республіки Білорусь: «Масові вилучення зерна та майна, погрози зброєю, побиття і арешти в 1934 р були зафіксовані в Горецькому, Узденському, Заславльському районах та ін.» [23, с. 81]. Дослідниця доводить, що голодування в республіці мало зтяжний характер: із 500 справ, які перебували на розгляді Житковицького райсуду враженої дощами Гомельської області, станом на 25 квітня 1934 р. абсолютну більшість складала справи про крадіжку худоби і продовольства голодуючими. Тож І. Романова стверджує: «Якщо в 1932 р основну масу тих, хто шукає хліб складала українці, то в 1933–1934 рр. до них приєдналися білоруси.

За висновками істориків, голод у Білорусі, по-перше, набрав став масовим лише з 1933 р.; по-друге, мав зтяжний характер, як і в суміжних районах українського Полісся; по-третє, голод однаково вразив і національні меншини як-от німців з Наровлянського і Єльського районів. Що стосується демографічних втрат, то, через сталінський архівоцид, І. Романовій довелося оперувати лише офіційними даними про близько 1 тис. жертв голоду в Наровлянському районі.

Проте, констатує голодування українців, а з 1933 р. і білорусів, І.

Романова не виокремила різних причин Голодомору в Україні голоду в Білорусі, де більший вплив кліматичні і господарські чинники. Так у звіті 16 травня 1934 р., занотовано, що у Житковицькому і Турівському районах з 1933 р. спостерігається посилення еміграційних настроїв через брак їжі у заболоченій місцевості, з повеннями і вимочками, дощами у жнива 1933 року, численними хуторами, бездоріжжям та поставки з неіснуючих площ. Вирішальна причина голоду в цьому регіоні не встановлена, але на наш погляд, міститься у 5-му пункті доповідної: «Незважаючи на те, що врожайність в 1933 р. у порівнянні з 1932 р збільшилася всього лише на 12,6%, завдяки недообліку вимочки посівів і відсутності точного обліку посівної площі ... поставки були визначені і виконані на 500% більше, ніж у 1932 р.» [20, с. 460]. Водночас, як впливає з цього документа, 85,5% колгоспників Житковицького і Турівського районів отримали оплати на трудовдень від нуля до 2,5 кг зернових і приблизно стільки ж картоплі¹¹, що явно не вистачало на прожитковий мінімум середньої сім'ї. В результаті колгоспники з'їли свій хліб ще до остаточного розподілу на трудовні – до 1 лютого 1934 року...» [20, с. 461]. Зазначено також, що у березні 1934 р. уряд БСРР надав невелику продовольчу позику колгоспникам для забезпечення посівної, а одноосібники, 75%, яких залишилися без продовольчого хліба ще до січня, ніякої продовольчої допомоги не отримали [20, с. 461–462].

Відзначаючи ґрунтовну джерельну базу, широкий діапазон висвітлення І. Романовою обставин голоду 1932–1934 рр. в Білорусі, зауважимо, що її висновки значно розбіжні з фактологічною базою роботи, яка засвідчує: несприятливі погодні умови; неврожай; завищення на місцях показників посівних площ, що призвело до надмірних заготівель. Все це не дає підстав ототожнити чинники голоду в Білорусі і навмисного акту геноциду засобом Голодомору в Україні і на Кубані.

Журналістка Л. Селицька за допомоги архівіста Д. Василевського також простежила перебіг голоду в БСРР та випадки опору владі, зокрема «хлібний бунт» 7 квітня 1932 року в м. Борисові (Мінська область) [28]. Зазначено також,

що ознайомившись із звітом спецкомісії з обстеження голодуючих на Гомельщині 21 червня 1933 р. бюро ЦК КП(б)Б встановило, що в Єльському та Наровлянському районах голодовий мор зачепив до 60% населення, а люди їдять не тільки сурогати, але й домашніх тварин і кінську падаць [28].

Ще один опис голоду в Білорусі здійснив історик А. Солнцев, який також не акцентував увагу на його причинах і дефініціях [30]. Втім, самі за себе промовляють наведені А. Солнцевим свідчення про відчай людей, тероризованих поборами влади з осені 1932 р. Люди писали про це в «антирадянських листах», на кшталт надісланого у редакцію райгазети «Камунар» (м. Сенно Вітебської обл.): «Не знаю, як передати, як ви знущаетесь над нами, писати є чого та нікому читати це: подумати, спаплюжили Україну – тепер взялися за Білорусію і послід смерть СТАЛІНУ, геть соціалізм» [30].

10.4. Геноцидні і «голодоморні» дефініції голоду в Білорусі та їх спростування

Після визнання Верховною Радою України Голодомору 1932-1933 рр. геноцидом (2006 р.) в Білорусі також активізувалися спроби характеристики цієї трагедії в контексті геноцидної та «голодоморної» інтерпретації. Так, завідділом білоруського Національного архіву В. Скалабан заявив на «круглому столі» в Москві, приуроченому до 75-річчя Великого голоду про «інспірований державою мор власного народу» в Білорусії. Дослідник відзначив, що голод охопив деякі центральні райони Білорусії (Мінський, Пуховицький та ін.), але найбільше Єльський та Наровлянський райони на Гомельщині. Лише в останньому з них за 1932–1933 рр. померло від голоду до 1000 чоловік [29, с. 84].

Новий стимул дослідженню теми надала білорусько-українська наукова конференція «1929–1934: Сталінська «революція згори» чи знищення селянства і Голодомор в Білорусі», присвячена 75 річчю голоду. Як повідомив журналіст В. Давидовський, у виступах на цьому форумі І. Романова, І. Кузнецов,

В. Матох, Я. Басин проводили думку про те, що в Білорусі був свій Голодомор, порівняний з українським не за масштабами, але також із жахливими наслідками, масовою смертністю і канібалізмом [2]. В. Давидовський також доводить організований і замовчуваний владою голод, пояснюючи його у «всерадянській» версії: «Білорусь, також як Україна, Поволжя і Казахстан, пережила в 1932–34 роках трагедію Голодомору» [2, с. 53].

Автори інтернет-публікацій з теми також, як правило, повторювали тези про «білоруський Голодомор». Зокрема, К. Лашкевич у статті з «голодоморною» назвою взяв інтерв'ю у історика Ігор Кузнєцов, який у своєму коментарі публікації нарікав на недоступність архівів КДБ Білорусі [14]. І. Кузнєцов пояснив розрив у масштабах голоду у Білорусі із сусідньою Україною їх аграрною спеціалізацією: Україна, потерпіла як всесоюзна житниця та через запопадливість «тамтешніх партійних князьків», а Білорусь рятували менші квоти поставок пшениці, залишки картоплі, жита, взаємодопомога, зокрема, приховання якихось продовольчих запасів місцевим керівництвом [14]. Втім, як показують надіслані «у верхи» з районів Білорусі завищені цифри посівних площ, запопадливість білоруських «партійних князьків» була не меншою, ніж українських. Такі приписки мали наслідком завищення квот держзаготівель.

Якийсь «Мабус Яхбулон» (пседо?) ототожнив характер голоду в двох республіках: «Білорусь, так само, як і Україна пережила в 1932–34 роки Велику трагедію другого Голодомору» [35]. Проте причини цієї трагедії автор пояснив наслідками колективізації, господарськими і кліматичними негараздами та недостатньою допомогою Центру, що не означає навмисний людомор.

Останнім часом деякі білоруські автори пишуть про комуністичний геноцид в республіці у 30-х роках. Зокрема, тему штучного голоду в Білорусі в геноцидному контексті активно розробляв історик-аматор, письменник В. Деружинський. У його синтезній праці з історії Білорусі наводиться аргумент: влада діяла свідомо, тому не лише в Україні чи на Кубані, а й у Казахстані та Білорусі вчинено геноцид у формі соціоциду селянства [3]. За В. Деружинським, більшовики водночас здійснювали геноцид національної інтелігенції: «Тому

Голодомор безумовно був геноцидом. Але не національним геноцидом проти білоруського народу, а соціальним геноцидом проти білоруського селянства» [3, с. 106]. Можна погодитися з В. Деружинським, що сталінська верхівка дійсно чинила геноцид білорусів та інших неросійських народів, але не засобом Голодомору 1933, а заходами розкуркулення, депортацій і репресій інтелігенції та духовенства в республіці 1930-х – 1940-х рр.

Щоправда в іншому місці, всупереч самому собі, В. Деружинський розрізнув поняття «Великий голод», вживане ним до подій 1932–1933 рр. в СРСР, «Голодомор» – щодо України та «голод в БСРР» і виділив для цих явищ окремі підрозділи. Розцінивши блокаду УСРР, як доказ навмисного злочину, він наголосив, що «дії Кремля носили характер саме геноциду стосовно України» і відзначив, що РФ ганебно змінила замовчування факту Великого голоду на заперечення його геноцидного характеру в УСРР [3, с. 103].

Свої погляди на проблему Голодомору як геноциду В. Деружинський більш розлого виклав під псевдонімом «Вадим Ростов» у редагованому ним часописі [25]. Він навів низку характеристик Голодомору науковцями і політиками Росії, України, інших країн, автором Конвенції ООН про запобігання геноциду Р. Лемкіним та представив власну аргументацію на користь геноцидної концепції.

Твердження В. Деружинського про соціоцид білоруського селянства та ще й аналогічний українському Голодомору також вважаємо некоректним. Адже Білорусь оминула телеграма Сталіна в Харків від 1 січня 1933 р. про дозвіл подвірних обшуків з вилученням натуральних штрафів і наказ від 22 січня про блокаду УСРР. В Білорусі не виявлено тотальних реквізицій харчових запасів у всіх областях, як це доведено щодо радянської України, зокрема, у дослідженні Т. Боряк [1]. О. Боряк у свої усноісторичних дослідженнях виявила парадокс: якщо на південь від кордону – на Українському Поліссі – усні джерела змальовують голодову катастрофу, то на білоруському прикордонні сільське повсякдення виглядало інакше [7].

Історик В. Гуленко порівнюючи становище голодуючих у сусідніх

республіках, доводив, що голод у Білорусі мав інший характер, ніж зазнали його родичі в с. Дибинці на Київщині, де, внаслідок вилучень продовольства «буксирами», загинув кожний другий мешканець, в тому числі його чотири тітки. Дослідник подякував білоруському народу за допомогу втікачам від Голодомору: «У Білорусь хлинули сотні тисяч українців. Великій поклін, як кажуть, простим людям Білорусі, які на добровільно дали їм і дах над головою, і хліб, роботу, і можливість вижити» [8].

Зазначимо, що визначенню «геноцид», щодо голоду в Білорусі Не відповідає і відносно невелика надсмертність в республіці у 1932–1934 рр. У білоруських публікаціях тривалий час фігурувала цифра 130 жертв голоду, визначена у енциклопедії радянського періоду. У ХХІ столітті увійшли в обіг дані про тисячу загиблих від голоду в Наровлянському районі, а у 2018 р. у деяких джерелах, як от у статті «Вікіпедії», надано посилання на підрахунки В. Гудзя про втрати білоруського селянства від голоду і репресій у масштабах від 100 до 500 тис. [6]. Але, не кажучи вже про не коректну назву («Голодомор»), автор статті не бере до уваги, що В. Гудзь веде мову про 1930-ті роки загалом, сукупно з розкуркуленням, депортаціями, розстрілами селян тощо.

Українські демографи встановили смертність від голоду в Білорусі обсягом 67600 осіб [26, с. 286], тоді як в Україні – 3,9 млн, а з ненародженими – 4,6 млн. У перерахунку на 1 тис. населення радянських республік показники надсмертності у той час становили: Російська Федерація – 31,7; Білорусь – 12,7; Україна – 129,2 [27]. Проте у ґрунтовній статті російських науковців Н. Назаренка та А. Башкіна дані українських демографів характеризуються як завищені, що «свідчать про локальні голодування в Білоруській РСР, які не є демографічною кризою чи масовим явищем» [16, 410]. Отже, питання наслідків голоду в Білорусі залишається дискусійним.

Висновки.

Отже, білоруські дослідники внесли свій помітний вклад у розробку історії голоду 1932–1933 років у радянській Білорусі, зокрема, причин, перебігу та наслідків цього злочину комуністичної влади. На зміст білоруської історіографії голоду впливає політичний режим у республіці та заангажований “російський” підхід – нівелювання відмінностей у причинах голоду радянських республіках. Відповідно в освітній системі і академічному середовищі домінує офіційна концепція про спільну трагедію народів СРСР у 1932–1933 роках внаслідок господарських помилок та перегинів у хлібозаготівлях. Така версія причин голоду подібна до комуністичної, але в останній спостерігається апологетика сталінської політики і критика ворогів радянської влади, «саботажників». Український історик А. Котлярчук охарактеризував представників прорадянського і проросійського напрямку білоруської історіографії (чомусь) «істориками в штанцях», які демонструють методологічну і тематичну кризу офіційної історичної науки республіки [12]. «Символом деградації офіційної науки» Автор назвав рекомендовану владою книжку з історії Республіки Білорусь «придворного історика» Я. Трещенка.

Водночас опозиційні білоруській владі «свядомі» або ж «нечесні» науковці, за термінологією їх провладних опонентів, розповідають про штучний характер голоду на території республіки, але, вслід за І. Романовою, використовують практично одні і ті ж факти (події в Гомельській області, м. Борисові тощо). Українські події, зазвичай, згадуються побіжно в контексті всесоюзного голоду або біженців з республіки.

Третя версія білоруських дослідників зводиться до того, що суб’єктивний фактор – надмірне вилучення урожаю та ненадання допомоги республіці Центром – був вирішальною причиною голоду у БСРР, подібного до Голодомору, але меншого за масштабами, в Україні.

Існують також твердження, що в Білорусі також був Голодомор і репресії, рівнозначні геноциду народу, проте їх автори не враховують зафіксоване

документами виняткове становище України і Кубані, вилучення всього продовольства і блокади, чим нівелюють унікальність Голодомору як геноциду українського народу.

Отже історіографічна ситуація в Білорусі в контексті вивчення історії Великого голоду 1932–33 років має такі особливості:

1) В Білорусі відсутні (крім одіозної монографії політолога Ю. Шевцова) спеціальні монографічні та кваліфікаційні розробки теми голоду 1930-х рр. Абсолютну більшість розповідей про ці події в республіці становлять публікації в періодичних виданнях. 2) Домінантна концепція білоруської історіографії голоду 1932–33 років (зазвичай, поширюють тривалість голодування і на 1934 рік) відповідає російській дослідницькій парадигмі про всерадянський голод через надмірні продовольчі заготівлі, вимушені завданнями модернізації країни. 3) Помітна тенденція до обмеження інформації про голод в республіці і Голодомор у навчальних посібниках, що відповідає офіційній політиці союзу Білорусі з Російською Федерацією. 4) У Білорусі ще досить популярні публікації апологетів комунізму про голод внаслідок винятково об'єктивних причин: неврожаю, господарських труднощів, саботаж «куркульства» тощо. 5) Опозиційні до влади науковці, під впливом визнання Голодомору в Україні геноцидом, почали розвивати тему Голодомору як геноциду білоруського селянства у 1932–1934 роках. Відтак, змішуються поняття «штучний голод» і «Голодомор», який, насправді, сталінська верхівка організувала в У СРР і на Кубані. 6) немає однотайності в оцінці демографічних втрат від голоду 1932–1934 рр. населення республіки та районів голодування; 7) За браком візуальних доказів голоду в Білорусі частина дослідників, зазвичай в інтернет-просторі, маніпулює світлинами, що засвідчують голод в УСРР та голод 1921–1923 рр., а, за браком фактології, поширене використання одних і тих же свідчень та документів.

Загалом концепція наміреного (інтенціонального) сталінського людомору в республіці набирає з часом все більшого поширення, витісняючи на периферію теоретичні постулати прибічників теорій «міфічного Голодомору» та

«функціонального» голоду з об'єктивних причин.

Водночас, на нашу думку, існують перспективи розширення джерельної бази дослідження голоду на теренах радянської Білорусі за рахунок архівних пошуків, матеріалів періодики, радянської статистики та створення предметних монографій. В цьому сенсі заслуговує схвалення намір І. Романової та І. Кашталян про створення зведеної мапи демографічних наслідків голоду в Білоруській СРР на початку 1930-х рр., як це вже здійснено в Україні.

Практичне значення має також пропозиція В. Деружинського, за прикладом України, про декомунізацію Білорусі, встановлення Дня пам'яті жертв комуністичних репресій і меморіали на їх вшанування, що, безперечно, сприяло би доступу до джерельної бази і активізації студій Великого голоду в республіці.